

"Meie Elu" nr. 19 (821) 1966 — NELJAPÄEVAL, 12. MAIL — THURS., MAY 12

KUIDAS VALMIS HEINE TRILOOGIA

Kirjanik Arved Viirlaid jutustab

"Pärast Ahto Valteri ookeani ületamist pole Eesti nime käsitletud selle kontinendil ajakirjanduse poolt kunagi sellises ulatuses nagu läinud paari nädala jooksul seoses Heine-Raus'i kohtuprotsessiga," ütleb kirjanik Arved Viirlaid, kui tema poole pöördusid sooviga, et ta jutustaks oma tähelepanekuist ja muljetist "Valmu ja ahelate" loomispeevilt, mil ta pikki nädalaid koos Eerik Heinega, kelle elusaatus, võitlused ja kannatused läbi A. Viirlaidi kirjanikusilma kirjanduslikuks teoseks vormiti. See raamat on olnud meie pagulasgrupi best-selleriks, selle üle on diskuteeritud, seda on peetud puhtaks fantaasia viljaks, aga keegi ei saa eitada selle mõju lugeja vaimule. See on ingliskeelse tõlke kaudu ka teisi rahvaid tutvustanud eestlaste raskete kannatustega, mis siiski pole suutnud murda veel selle rahva valmis tugevust. "Olles ise Eerik Heine populariseerimisel oma romaaniidega osaline, tahaksin olukorra selgituseks ja Eerik Heine mõistmiseks meeleldi avaldada oma mõteld," lisab ta nõustuvalt.

— Mis põhjusil tundsid sa vajadust Eerik Heinega kohtuda ja just tema elusaatusest otsida kirjanduslikku ainet?
"Nagu lugejail teada, käsitleb enamus mu kirjanduslikku loomingut eesti rahva elu ja lootusetut võitlust II Maailmasõjale järgnevatel aastail. Seoses tolle mulle lähedase ainega on mind huvitanud iga isik, kes pääsenud pärast mind värske andmetega silapoole raudset eesriiet. "Ristideta hauad" on näiteks kirjutatud mu enese, mu lähedaste kaaglaste ja kaks aastat hiljem Eestist tulnud relvavenna kogemuste põhjal."

— Kuidas oleti johtus Su tutvumine Heinega, kas see oli juba varasemate kokkupuudete jätk või uus?

"Kui ma 1956. a. kuulsin Eerik Heine saabumisest saksa sõjavangina Lääne-Saksamaale, nägin temas eelkõige ainet kirjanduslikuks loominguks. Seda enam, et

enne Heine Torontosse jõudmist olin teadlikuks saanud tema osavõttust vastupanuliikumisest kooli-polsina, ta vangistamisest 1940. a. ja ta väljaandmisest sakslastele vene poliitvangide vastu Ribben-

troni-Molotovi meelepäälte vii-

Nii teadsin juba enne isiklikku tutvumist peatüki te elust — Saksamaal paljakspöetud pea ja sisselöödud esihammastega noorukina. Teadsin ta 1941. a. lausunud sõnadki: "Minu kallim on Eesti!" — Ja ma ootasin teda kirjaniku tõelise huviga."

— Kas idee tema elusaatuse kirjapanekuks on pärit Sinult või soovis Heine oma mälestusi kirja panna?

"Kui oma tulevast romaanikangelast kohtasin, tegin talle peaaegu kohe ettepaneku ta mineviku elamust kirjutada. Vintsutatuna ja osaliselt alles Teises Maailmas viibijana suhtus ta kavatsusisse jahedalt. Selgitasin oma mõtte tähtsust ja alles rõhutades, et romaan tema läbielatu alneil võiks õhutuseks ja eeskujuks olla meie võõrsil sirguvate noorsoole,

muutus ta suhtumine positiivsemaks. Siiski ei saanud ma temalt kohe nõusolekut, vaid ainult lubaduse, et ta ei anna ainet kellegile teisele. Alles pärast mu romaaniide "Tormiaasta" ja "Ristideta hauad" lugemist, ta andis mulle lubaduse oma minevikku romaani ainenä kasutada."

Kuna meie elukohad tol ajal asusid võrdlemisi lähedikkude, siis kohtusime mitme kuu vältel peaaegu iga päev. Mida kaugemale tema loosse sisse elas, seda enam see mind haaras. Enim võlus mind aga avastus, et jutustaja oli tohututes kogitud kannatusis suutnud säilitada inimlikkuse ja rahu. See tegi jutustaja isiku sümpaatseks, sest minu arusaamisel on humaansuse reetmine idee nimel kõige rafineeritumaks kuriteoks. Jutustajas avastas, et surmast läbikäinuna võib osa inimesi leida elufilosoofia, mis on nii tugev, et tundub vahet ebareala-sena. See muudab rahvustunde usuks."

— Kuidas toimus tooralne kirjanduslikuks teoseks vormimine ja külvõrd see Heine tegelikule elule vastab, kui palju on selles Sinu loojafantasiat?

"Vaim ja ahelad" kirjutamine võttis kolm korda pikema aja, kui olin ette kujutanud. Käsitajast läks palju paberikorvi jutustaja lihtsa märkusega: "See pole nii." Võiksin kinnitada, et

selles romaanis on Eerik Heine tegelikku elu rohkem kui ükski lugeja oskab aimata.

Loomulikult tuli aga kirjutamisel silmas pidada, et romaan ei ohustaks kodumaal viibivate elusid. "Kustuvad tuled" puhul on loigud metsas vaba kirjanduslik looming, samas aga elutäpsed sündmused osas nagu näiteks rongi röövimine, südaõine laulatus, lahingud, suurküüditamine metsavendade sekkumisega, Karjala retk, põgenemiskavatus õhupalliga jne, jne. Loomulikult on tegelaste kujud ja paljud nende isiklikest vahetõrgetest minu fantaasialooming, sest filmiaparati jutustajal ju kaasas polnud.

— Kuna Sinu teosed on Eerik Heine elusaatuse maailma silmade alla lahti paljastanud, kas arvad,

et need võivad mingil moel ka olla põhjuseks, miks tema vastu nii ränk süüdistus on tõstetud?

"Näen isiklikult et just "Vaim ja ahelad" kirjutamine minu poolt juhtiski Eerik Heine konarlikule teele paguluses. See näitas vanale võitlejale kätte uued võimalused, oli talle enesele nagu õppetunniks. Mu romaan ei olnud veel lõpetatud, kui ta tuligi välja oma "Legendi loojad" filmiideega. Paljud lähemal seisjad teavad, missuguste raskustega ta mõtte teostas, tänu näitlejate entusiasmile ja ohvrimeelele."

Koos raamatu ja filmiga oli Eerik Heine saanud jälle Eerik Horm Siberist ja Eesti metsadest. Võitlusvõlli oli teine — Põhja-Ameerika manner. Vaenlane aga sama."

— Tundes Helnet lähedalt, missuguseid oletusi võid teha praegusest olukorrast?

"Edasi võime teha ainult oletusi. Me võime jõuda tõe jälile, ehkki lootused on napid. Tõe jälile saamise suurimaks eelduseks on see, et demokraatlik ühiskond ei või lubada nii jämedat isikuvabaduse põhimõtete rikkumist, nagu see on toimunud Heine puhul CIA poolt."

HO

BEST AVAILABLE COPY